

Vybrané aspekty pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove v Slovenskej republike a Nemeckej spolkovej republike

Lujza Koldeová

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Anotácia: V príspevku sa zaoberáme vybranými aspektami problematiky pozitívneho hodnotenia využívaného v rodinnej výchove z teoreticko-empirického hľadiska. Základným východiskom teoretickej časti je pohľad na pozitívne hodnotenie v zmysle jeho motivačného pôsobenia na osobnosť. V empirickej časti prezentujeme vybrané výsledky výskumu realizovaného na výskumnej vzorke žiakov vyššieho sekundárneho vzdelávania a ich rodičov v Slovenskej republike a Nemeckej spolkovej republike.

Kľúčové slová: hodnotenie, pozitívne hodnotenie, rodina, rodinná výchova, motivácia, žiaci vyššieho sekundárneho vzdelávania, rodičia, Slovenská republika, Nemecká spolková republika..

Selected aspects of positive evaluation in family education in the Slovak Republic and the Federal Republic of Germany. The paper deals with the issue of selected aspects of positive evaluation used in family education from the theoretical and empirical point of view. The basic starting point is an outlook at the positive evaluation in terms of its motivational influence on personality. In the empirical part we present selected results of research conducted on a research sample of upper secondary pupils and their parents in the Slovak Republic and the Federal Republic of Germany.

Key words: evaluation, positive assessment, family, family education, motivation, upper secondary pupils, parents, Slovak Republic, Federal Republic of Germany.

Úvod

Súčasná spoločenská realita, zmenené podmienky exogénneho prostredia i samotná osobnosť človeka výrazne determinujú realizačný proces výchovy v zmysle jeho premeny na náročnejší. V tomto kontexte dochádza k posúvaniu hraníc výchovy a minimalizovaniu limitov správania a nárastu liberálnosti. Je priam paradoxné, že napriek stúpajúcemu trendu nedisciplinovanosti detí, ako aj výskytu nerešpektovania ani minimálnych výchovných noriem, sa do popredia dostáva liberálna, dokonca až laxná výchova založená na výraznej, až prehnanej, aplikácii pozitívneho hodnotenia vo forme odmen a minimalizácii, resp. absolútnej eliminácii trestov a negatívneho hodnotenia. V súlade s požiadavkami humanistickej, nenásilnej výchovy bez použitia metód negatívneho hodnotenia považujeme tieto tendencie za žiaduce, na druhej strane sa však nachádza výchovná realita.

Vzhľadom na to, že problematika využívania metód pozitívneho hodnotenia je úzko prepojená s aplikáciou metód negatívneho hodnotenia, vychádzame v našom príspevku aj z postojov krajín k negatívnemu hodnoteniu

vo výchove. Vo viacerých krajinách Európskej únie je v súčasnosti z legislatívneho hľadiska zakázané aplikovať v rodinnej výchove metódy negatívneho hodnotenia. V našom príspevku sme sa rozhodli porovnať vybrané krajiny v EÚ, konkrétne Slovenskú republiku (SR) a Nemeckú spolkovú republiku (NSR). Pre porovnanie týchto dvoch krajín sme sa rozhodli aj z dôvodu, že v týchto krajinách prevládajú odlišné prístupy vo vzťahu k využívaniu negatívneho hodnotenia vo výchove. Zatiaľčo v NSR bol v roku 2000 legislatívne prijatý Zákon o nenásilnej výchove, v ktorom je vymedzený zákaz nielen telesných trestov, ale aj psychických foriem trestania a deťom priznáva právo na nenásilné výchovno-vzdelávacie prístupy, v SR nebolo doposiaľ schválený zákaz aplikácie metód negatívneho hodnotenia v rodinnom prostredí.¹

Východiskom pôsobenia metód pozitívneho hodnotenia je predovšetkým vzájomný vzťah medzi vychovávateľom a vychovávaným. Od kvality tohto vzťahu závisí vnímanie a prijatie aplikovaných odmien deťmi. Miera akceptácie autority vychovávateľa deťmi podmieňuje prijatie danej odmeny deťmi. Na druhej strane odmena pozitívne vplýva na autoritu vychovávateľa v zmysle jej posilnenia a ovplyvňuje tiež vzájomnú autenticitu a otvorenosť. (Matějček, 2007)

Pozitívne hodnotenie súvisí so splnením alebo nesplnením očakávaného správania alebo konania. Keď rodič dieťa odmení, vlastne ho tým hodnotí, informuje a zároveň motivuje. Motivácia má veľký vplyv na účinnosť a efektívnosť odmien. Odmeny na jednej strane závisia od motivácie odmeňovaných detí, na druhej strane ich motiváciu výrazne determinujú. (Menck, 1998)

Pozitívne hodnotenie zohráva významnú úlohu vo výchovnom procese z hľadiska jeho kladného pôsobenia na osobnosť a rozvoja mravných, vôľových a charakterových vlastností človeka. Zároveň sa prejavuje motivačný účinok pozitívneho hodnotenia v zmysle povzbudzovania človeka k opakovaniu daného správania alebo konania aj v budúcnosti. (Bastian, 1995)

Odmeny ako determinanty správania, konania a rozhodovania človeka patria medzi vonkajšie motivačné činitele a tieto môžu mať rôzne úrovne. Najnižšou úrovňou je externá motivácia, ktorá sa týka správania iniciovaného výhradne externými motivačnými činiteľmi. Ďalší typ motivácie predstavuje prevzatá, ale vnútorne neakceptovaná regulácia správania bez identifikácie dieťaťa so stanovenou požiadavkou. Identifikácia dieťaťa s požadovaným správaním alebo konaním predstavuje ďalší stupeň a vychádza z motivácie dieťaťa k istému správaniu, hlavne snahy prejavíť sa z pozitívneho hľadiska, pričom vnútorná potreba je tu nevýznamná. Prejavuje sa tu však určitá endogénna regulácia správania, pretože dieťa začína postupne chápať a

¹ <http://endcorporalpunishment.org/wp-content/uploads/legality-tables/Europe-and-Central-Asia-progress-table-commitment.pdf>

uvedomovať si význam danej požiadavky. Najvyššiu formu vonkajšej motivácie predstavuje integrovaná motivácia založená na preferencii istého správania alebo konania z hľadiska kladného hodnotenia. Vnútna motivácia sa odlišuje od integrovanej tým, že ju charakterizuje záujem o správanie alebo konanie. (Hrabal et al, 1989)

Motivačné pôsobenie pozitívneho hodnotenia sa môže prejavovať v dvoch významných etapách: ako výsledok v priebehu správania a v období očakávania hodnotenia správania. Pri výchovnom pôsobení je dôležitým faktorom frekvencia a intenzita aplikácie pozitívneho hodnotenia v zmysle jeho efektívneho pôsobenia. Aplikácia pozitívneho hodnotenia ako vonkajšej motivácie je bežnou súčasťou výchovnej praxe, avšak v kontexte aktuálnych pedagogických trendov by hodnotenie pomocou vonkajších motivačných činiteľov nemalo byť hlavnou výchovnou stratégiou, konštatuje Hrabal et al (1989).

Adekvátne uplatňovanie kompetentných a primeraných druhov pozitívneho hodnotenia môže ovplyvňovať formovanie osobnosti dieťaťa, jeho charakterových vlastností, ako aj vzťahov v kontexte rôznorodých prostredí. Výskumy orientované na využívanie možností pozitívneho hodnotenia vo výchovnom procese dokazujú, že pozitívne hodnotenie môže slúžiť na kontrolu a determináciu správania detí ako operatívne pôsobiaci faktor. Nevhodné uplatňovanie tejto formy motivačnej stratégie môže negatívne ovplyvniť rozvoj vnútornej motivácie u detí, ako aj proces internalizácie vonkajšej motivácie na vnútornú motiváciu. (Hrabal et al., 1989)

Pozitívne hodnotenie vo výchove z hľadiska empirického výskumu

Vybrané aspekty problematiky pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove sme skúmali prostredníctvom empirického výskumu, ktorý sme realizovali v Slovenskej republike (SR) a Nemeckej spolkovej republike (NSR). Pre tieto krajiny sme sa rozhodli z dôvodu istých diferencií vo výchovných tendenciách determinovaných pôsobením historických, filozofických a ekonomických podmienok.

V Nemeckej spolkovej republike prevláda na rozdiel od Slovenskej republiky liberálna výchova s výraznou autonómiou detí, u ktorých dochádza k skoršiemu procesu autonómie a nezávislosti. V tomto kontexte prirodzene dochádza k nižšej aplikácii metód pozitívneho hodnotenia v procese výchovy. V súvislosti s výsledkami viacerých výskumov poukazujúcimi na nežiaduce účinky autoritatívnej výchovy a zmenou spoločenských podmienok sa v NSR začala presadzovať liberálna výchova. Tieto skutočnosti boli legislatívne schválené v roku 2000 prijatím zákona o zákaze fyzických i psychických

trestov vo výchove, ktorý rodičom stanovuje povinnosť vychovávať bez aplikácie násilia.²

Situácia v oblasti výchovného pôsobenia na deti v rodinnom prostredí na Slovensku vychádza z tradícií autoritatívnej výchovy. Pod vplyvom pôsobenia spoločenských a politických zmien v posledných rokoch síce dochádza k premenám vo výchovných cieľoch a hodnotových preferenciách rodín, avšak v slovenských rodinách sa neraz uplatňuje tradičný model výchovy založený na prísnej disciplíne a striktnom rešpektovaní rodičovských pravidiel. V súvislosti s uvedomovaním si nežiaducich účinkov autoritatívnej výchovy na osobnosť a zmenou spoločenských podmienok sa postupne začala presadzovať liberálnejšia výchova, avšak tradície i aktuálne výskumné zistenia (napr. Guráň, 2009; Fico, 2013 a.i.) potvrdzujú uplatňovanie relatívne frekventovanej autoritatívnej výchovy, resp. výchovy s uplatňovaním autoritatívnych prvkov.

Ciele výskumu

Základným výskumným cieľom bolo zistiť vybrané aspekty aplikácie metód pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove v Slovenskej republike a Nemeckej spolkovej republike. V tomto zmysle sme si stanovili nasledovné čiastkové výskumné ciele:

- zistiť preferenciu pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove v Slovenskej republike a Nemeckej spolkovej republike;
- porovnať frekvenciu aplikácie pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove v Slovenskej republike a Nemeckej spolkovej republike;
- poukázať na dôvody uplatňovania pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove;
- porovnať pozitívne hodnotenie v rodinnej výchove z hľadiska vnímania jeho hodnoty deťmi a reality jeho aplikovania.

Priebeh výskumu

Výskum zameraný na problematiku pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove sme realizovali v dvoch základných etapách:

Prvá etapa bola realizovaná priamou formou a prebiehala od septembra 2001 do mája 2005 na školách vyššieho sekundárneho vzdelávania v Slovenskej republike a v Nemeckej spolkovej republike.

Druhú etapu výskumu sme realizovali v priebehu rokov 2017 až 2018 priamou formou na školách vyššieho sekundárneho vzdelávania a nepriamou /online/ formou v rámci celého Slovenska.

² http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1631.html

Metódy výskumu

Vzhľadom na ciele výskumu sme zvolili kvantitatívne zameraný výskum a výskumné dáta sme získali pomocou metódy dotazníka vlastnej konštrukcie. Konkrétny výskumný nástroj Dotazník *Pozitívne hodnotenie v rodinnej výchove* bol konštruovaný pre žiakov vyššieho sekundárneho vzdelávania a pre ich rodičov. Dotazník mal rovnakú štruktúru pre obe výskumné vzorky, obsahoval informácie o cieľoch, stručné vysvetlenie spôsobu vyplňovania a rôznorodé druhy položiek: zatvorené, otvorené a polouzavreté. Dotazník obsahoval aj škálové položky. Jednotlivé položky výskumného nástroja boli z obsahového hľadiska identické vzhľadom na výskumnú vzorku, avšak boli prispôbené charakteristikám danej výskumnej vzorky. Obsahová štruktúra jednotlivých položiek bola kategorizovaná do nasledovných oblastí:

- Frekvencia využívania pozitívneho hodnotenia
- Dôvody aplikácie metód pozitívneho hodnotenia
- Spôsoby využitia konkrétnych metód pozitívneho hodnotenia
- Efektívnosť aplikovaných metód pozitívneho hodnotenia

Výskumný nástroj obsahoval tiež položky špecifické pre daný typ výskumnej vzorky vyplývajúce z rozdielnej pozície v rodine.

Hypotézy výskumu

Vo výskume sme si stanovili nasledovné **hypotézy**:

Hypotéza 1:

Hypotéza 1.0: Pozitívne hodnotenie sa v rodinnej výchove v NSR neaplikuje s vyššou frekvenciou ako aplikácia pozitívneho hodnotenia v SR.

Hypotéza 1.1: Pozitívne hodnotenie sa v rodinnej výchove v NSR aplikuje s vyššou frekvenciou ako aplikácia pozitívneho hodnotenia v SR.

Hypotéza 2:

Hypotéza 2.0: Frekventovanejším dôvodom aplikácie pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove nie sú výsledky práce žiaka v škole ako žiaduce správanie.

Hypotéza 2.1: Frekventovanejším dôvodom aplikácie pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove sú výsledky práce žiaka v škole ako žiaduce správanie.

Hypotéza 3:

Hypotéza 3.0: Z hľadiska predstavy o najhodnotnejšom druhu pozitívneho hodnotenia nepreferujú žiaci materiálne hodnotenie na rozdiel od reality, kde sa preferuje sociálno-emocionálne hodnotenie.

Hypotéza 3.1 Z hľadiska predstavy o najhodnotnejšom druhu pozitívneho hodnotenia preferujú žiaci materiálne hodnotenie na rozdiel od reality, kde sa preferuje sociálno-emocionálne hodnotenie.

Pojem pozitívne hodnotenie sme v našom výskume operacionalizovali vymedzením základných druhov pozitívneho hodnotenia, pričom uplatňovanie jeho jednotlivých druhov sme zisťovali na základe výberu odpovedí respondentov v dotazníkovej položke polouzavretého typu. Kategóriu miery frekvencie aplikácie pozitívneho hodnotenia sme zisťovali vymedzením kategórií frekvencie odmeňovania na posudzovacej škále intervalového typu. Dôvod aplikácie pozitívneho hodnotenia sme operacionalizovali ako dvojkategoriálnu uzavretú položku. Premenná materiálne hodnotenie a sociálno-emocionálne hodnotenie bola v našom výskume vymedzená stanovením jednotlivých druhov pozitívneho hodnotenia vo forme polouzavretej položky a ich následným kategorizovaním.

Charakteristika výskumnej vzorky

Základný súbor nášho výskumu tvorili žiaci vyššieho sekundárneho vzdelávania v Slovenskej republike v rozsahu 302, v Nemeckej spolkovej republike v rozsahu 132 a ich rodičia zo Slovenskej republiky v rozsahu 378 a z Nemeckej spolkovej republiky v rozsahu: 240. Výber výskumnej vzorky sme realizovali kombináciou dostupného a zámerného výberu. Základné kritériá výberu výskumnej vzorky sme si stanovili nasledovné: vek žiakov 14-19 rokov a druh navštevovanej školy vyššieho sekundárneho vzdelávania.

Návratnosť priamej formy dotazníkového skúmania u žiakov bola na Slovensku 89%, v Nemecku 91,2%, čo bolo zapríčinené, ako predpokladáme, osobnou účasťou výskumníka v triedach počas realizácie výskumu.

Výskum s rodičmi sme realizovali nepriamou formou, konkrétne distribúciou výskumného nástroja prostredníctvom detí a online formou. Návratnosť rodičovských dotazníkov bola na Slovensku 84,2% a v Nemecku 76,6%.

Tabuľka 1 Počet rodičov zo SR a NSR

Počet rodičov	SR		NSR	
	n	%	n	%
ženy	179	56,3	104	56,5
muži	139	43,7	80	43,5
spolu	318	100,0	184	100,0

Tabuľka 2 Vek rodičov zo SR a NSR

Vek rodičov	SR		NSR	
	n	%	n	%
do 30 rokov	4	1,3	0	0,0
31 – 40 rokov	138	43,4	64	34,8
41 – 50 rokov	132	41,5	82	44,6
51 a viac	30	9,4	30	16,3
neuviedli	14	4,4	8	4,3
spolu	318	100,0	184	100,0

Tabuľka 3 Počet žiakov zo SR a NSR

Počet žiakov	SR		NSR	
	n	%	n	%
dievča	148	55,0	69	57,5
chlapec	121	45,0	51	42,5
spolu	269	100,0	120	100,0

Tabuľka 4 Vek žiakov zo SR a NSR

Vek žiakov	SR		NSR	
	n	%	n	%
14 rokov	34	12,6	0	0,0
15 rokov	96	35,7	35	29,2
16 rokov	34	12,6	0	0,0
17 rokov	39	14,5	25	20,8
18 rokov	23	8,6	10	8,3
19 a viac rokov	10	3,7	2	1,7
spolu	269	100,0	120	100,0

Vyhodnotenie empirického výskumu

Verifikáciu stanovených výskumných hypotéz sme uskutočnili metódou štatistického testu na testovanie hypotéz o rovnosti parametrov dvoch alternatívnych rozdelení pri veľkých rozsahoch výberov. Vychádzali sme z nasledovných kritérií stanovených daným štatistickým testom podľa Markechovej et al (2011):

Predpokladáme, že:

$(X_{11}, X_{12}, \dots, X_{1n_1})$ je náhodný výber z rozdelenia alternatívy p_1 (p_1 znamená pravdepodobnosť hypotézy H_0),

$(X_{21}, X_{22}, \dots, X_{2n_2})$ je náhodný výber z rozdelenia alternatívy p_2 (p_2 znamená pravdepodobnosť hypotézy H_1).

Výbery sú nezávislé: $n_1 \geq 50$ a $\sum_{i=1}^{n_1} X_{1i} + \sum_{i=1}^{n_2} X_{2i} > 5$.

Testujeme problém:

$H_0: p_1 = p_2$ proti $H_1: p_1 < p_2; p_1 > p_2$

$$\bar{X}_1 = \frac{1}{n_1} \sum_{i=1}^{n_1} X_{1i}$$

$$\bar{X}_2 = \frac{1}{n_2} \sum_{i=1}^{n_2} X_{2i}$$

$$\bar{X} = \frac{n_1 \bar{X}_1 + n_2 \bar{X}_2}{n_1 + n_2}$$

Hodnota testovacieho kritéria:

$$U = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\bar{X}(1 - \bar{X})}} \sqrt{\frac{n_1 n_2}{n_1 + n_2}}$$

$H_0: p_1 = p_2$ proti $H_1: p_1 < p_2$:

Kritický obor $W_{0,05} = (-\infty; -u_{2 \cdot 0,05}) = (-\infty; -u_{0,1})$

$u_{0,1}$ je kritická hodnota $N(0,1)$ podľa rozdelenia kritických hodnôt u_α rozdelenia $N(0,1)$ z tabuľky 1 $u_{0,1} = 1,64$

$$W_{0,05} = (-\infty; -1,64)$$

Testovanie hypotézy:

$U \in W_{0,05}$, potom zamietame H_0 a platí H_1 .

$U \notin W_{0,05}$, potom platí H_0 a zamietame H_1 .

$H_0: p_1 = p_2$ proti $H_1: p_1 > p_2$:

Kritický obor $W_{0,05} = (u_{2 \cdot 0,05}; \infty) = (u_{0,1}; \infty)$

$u_{0,1}$ je kritická hodnota $N(0,1)$ podľa rozdelenia kritických hodnôt u_α rozdelenia

$N(0,1)$ z tabuľky 1 $u_{0,1} = 1,64$

$$W_{0,05} = (1,64; \infty)$$

Testovanie hypotézy:

$U \in W_{0,05}$, potom zamietame H_0 a platí H_1 .

$U \notin W_{0,05}$, potom platí H_0 a zamietame H_1 .

Kritické hodnoty u_α rozdelenia $N(0,1)$;

$$X \sim N(0,1), P(|X| > u_\alpha) = \alpha$$

Tabuľka 5 Kritické hodnoty u_α rozdelenia $N(0,1)$

Zdroj: Markechová et al, 2011

α	0,01	0,02	0,05	0,1
u_α	2,5758	2,3263	1,9599	1,6448

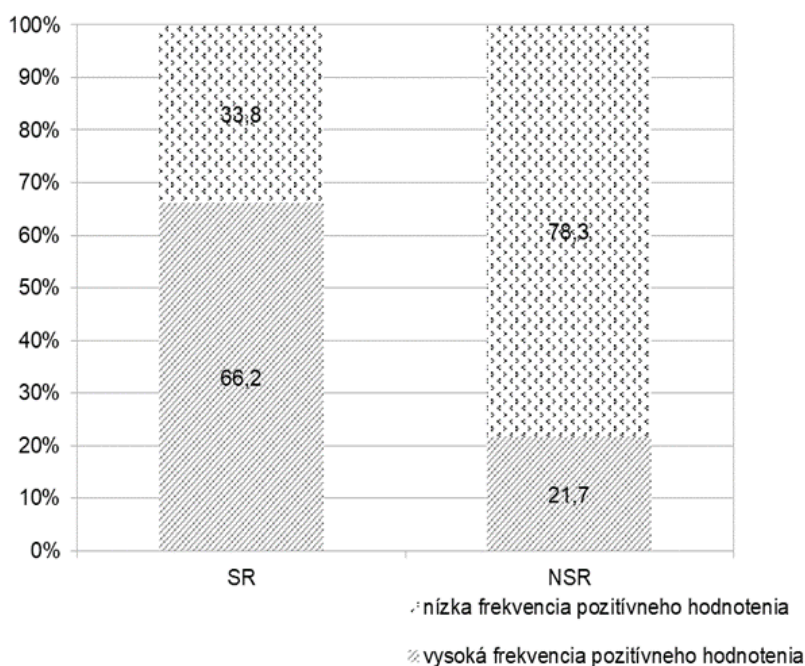
Výsledky empirického výskumu

Hypotéza 1:

Hypotéza 1.0: Pozitívne hodnotenie sa v rodinnej výchove v NSR neaplikuje s vyššou frekvenciou ako aplikácia pozitívneho hodnotenia v SR.

Hypotéza 1.1: Pozitívne hodnotenie sa v rodinnej výchove v NSR aplikuje s vyššou frekvenciou ako aplikácia pozitívneho hodnotenia v SR.

Na základe výsledkov štatistického testu a dosiahnutej hodnoty $U = -9,63$, pričom $U \notin W \neq (-\infty; 1,64)$ pri testovaní $H_0: p_1 = p_2$ proti $H_1: p_1 > p_2$ na hladine významnosti $\alpha = 0,1$ potvrdzujeme hypotézu 1.0 a zamietame hypotézu 1.1.

Graf 1 Frekvencia aplikácie pozitívneho hodnotenia v SR a NSR (%)

Základnými východiskami nášho predpokladu o vyššej frekvencii pozitívneho hodnotenia v NSR a nižšej frekvencie aplikácie pozitívneho hodnotenia v SR sú historické súvislosti preferovania autoritatívnej výchovy na Slovensku podporené aj výskumnými zisteniami, napr. Guráň, 2009; Fico, 2013 a.i. potvrdzujúce aplikáciu telesného i psychického násillia vo výchove a taktiež absencia legislatívnych noriem vo forme zákazu trestania v rodinnom prostredí v súčasnosti. Výchovné tendencie rodinnej výchovy v Nemecku sú od roku 2000 ovplyvnené zákazom fyzických i psychických trestov v rodinnej výchove.³

Tieto dôvody nás viedli k predpokladu pozitívnych efektov zákazu násillia na výchovnú realitu v zmysle výraznejšieho preferovania pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove v NSR.

Na základe našich výskumných dát sme však zistili opačný trend, konkrétne v rodinnej výchove v SR sa aplikuje pozitívne hodnotenie s vyššou frekvenciou ako v rodinnej výchove v NSR. Napriek momentálnej absencii

³ <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/ 1631.html>

legislatívneho zákazu fyzického a psychického trestania v rodinnej výchove na Slovensku, uviedlo až 66,2% rodičov zo SR preferenciu pozitívneho hodnotenia oproti nízkej frekvencii pozitívneho hodnotenia, ktoré aplikuje 33,8% opýtaných rodičov. Predpokladaným dôvodom môže byť stúpajúce povedomie rodičov o význame uplatňovania metód pozitívneho hodnotenia vo výchove z hľadiska žiaducej determinácie osobnosti dieťaťa, ako aj ich skúsenosti s neúčinnosťou negatívneho hodnotenia. Preferenciu vysokej frekvencie pozitívneho hodnotenia sme zistili v NSR len v 21,7% oproti 78,3% rodičov, ktorí aplikujú pozitívne hodnotenie s nízkou frekvenciou. Predpokladáme, že dôvodom tejto situácie môže byť narastajúca nedisciplinovanosť detí, ktorá vo svojej podstate nie je dôvodom na udelenie pozitívneho hodnotenia.

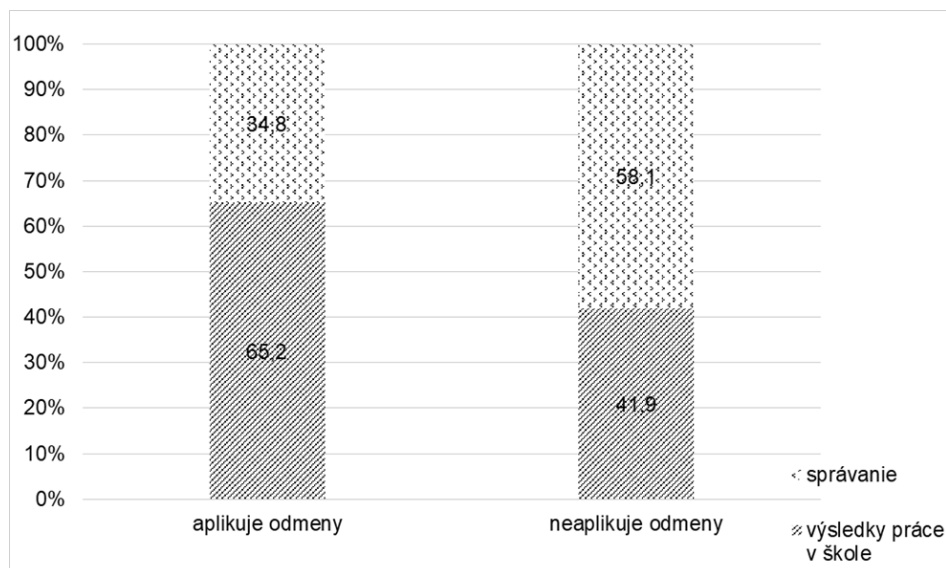
Aplikácia pozitívneho hodnotenia je v prípade žiaduceho správania, ktoré je v súlade s očakávaniami vhodná aj z dôvodu, že rodičia týmto spôsobom vyjadrujú záujem o dieťa a oceňujú jeho správanie. Na druhej strane môže príliš časté a neodôvodnené praktizovanie výchovy prostredníctvom pozitívneho hodnotenia pôsobiť neúčinne a vyvolať zníženie vnútornej motivácie. Ak je správanie dieťaťa dané jeho vnútornou motiváciou, môžu vonkajšie odmeny oslabiť jeho vnútornú motiváciu. Ako píše Hrabal et al (1989) intenzívna aplikácia metód pozitívneho hodnotenia môže mať za následok návyk dieťaťa na preferovaný druh pozitívneho hodnotenia. V tomto význame je dôležité nájsť správnu mieru primeranej motivácie pomocou pozitívneho hodnotenia za dodržania vhodnej formy, druhu a intenzity odmen vzhľadom k osobnosti dieťaťa, danému správaniu a celkovej výchovnej situácii.

Hypotéza 2:

Hypotéza 2.0: Frekventovanejším dôvodom aplikácie pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove nie sú výsledky práce žiaka v škole ako žiaduce správanie.

Hypotéza 2.1: Frekventovanejším dôvodom aplikácie pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove sú výsledky práce žiaka v škole ako žiaduce správanie.

Na základe výsledkov štatistického testu a dosiahnutej hodnoty $U = 7,40$, pričom $U \in W = (\infty; 1,64)$ pri testovaní $H_0: p_1 = p_2$ proti $H_1: p_1 > p_2$ na hladine významnosti $\alpha = 0,1$ zamietame hypotézu 2.0 a potvrdzujeme hypotézu 2.1.

Graf 2 Dôvod aplikácie pozitívneho hodnotenia (%)

Význam intelektuálnych hodnôt pre život zaznamenáva v súčasnom období stúpajúci trend. Nielen rodičia, ale aj dnešná mladá generácia si uvedomuje význam vzdelania pre život, ako vyplýva z výsledkov štúdie Millennials+, ktorej výskumnú vzorku tvorilo 1500 žiakov vyššieho sekundárneho vzdelávania. Výskumné dáta preukázali, že 48% mladých ľudí si myslí, že presadiť sa v živote bez vyššieho vzdelania nie je vôbec jednoduché. Úspešnosť v živote je úzko prepojená s primeraným vzdelaním, s ktorým je spätý aj dostatočný finančný príjem, ako vo výskume uviedlo 42% mladých ľudí. (2014)

Tieto skutočnosti sa potvrdili aj v našom výskume. Rodičia zo SR i NSR uviedli, že rôzne druhy pozitívneho hodnotenia aplikujú najčastejšie za dobré študijné výsledky, až 65,2% slovenských i nemeckých rodičov využíva v tomto zmysle odmeny v presvedčení, že tým deti motivujú k pozitívnemu prístupu v plnení si školských povinností a zvýšeniu ich usilovnosti a snahy. Tieto zistenia považujeme za pozitívne, pretože rodičia tak u detí formujú žiaduce morálne postoje a poukazujú na význam intelektuálnych hodnôt pre život. Matějček (2007) považuje prehnanú aplikáciu pozitívneho hodnotenia za nežiaducu z dôvodu, že u dieťaťa môže dôjsť k očakávaniu pozitívneho hodnotenia za akúkoľvek činnosť. Dôsledkom môže byť snaha získať odmenu za každú cenu a len kvôli samotnej odmene, pričom deti sa nebudú učiť pre vlastné potreby a z vlastnej vôle a negatívnym dôsledkom môže byť zoslabenie vnútornej motivácie.

Nižšia aplikácia pozitívneho hodnotenia za vhodné správanie v 34,8% v SR a NSR môže byť spôsobená tým, že rodičia chápu dobré správanie ako prirodzenú súčasť života a v tomto ponímaní nepovažujú za potrebné ho oceniť. V súlade s adekvátnym pôsobením na morálku dieťaťa je vhodné, aby rodičia dali najavo svoju spokojnosť so správaním alebo konaním dieťaťa vhodnou formou a primeraným druhom pozitívneho hodnotenia.

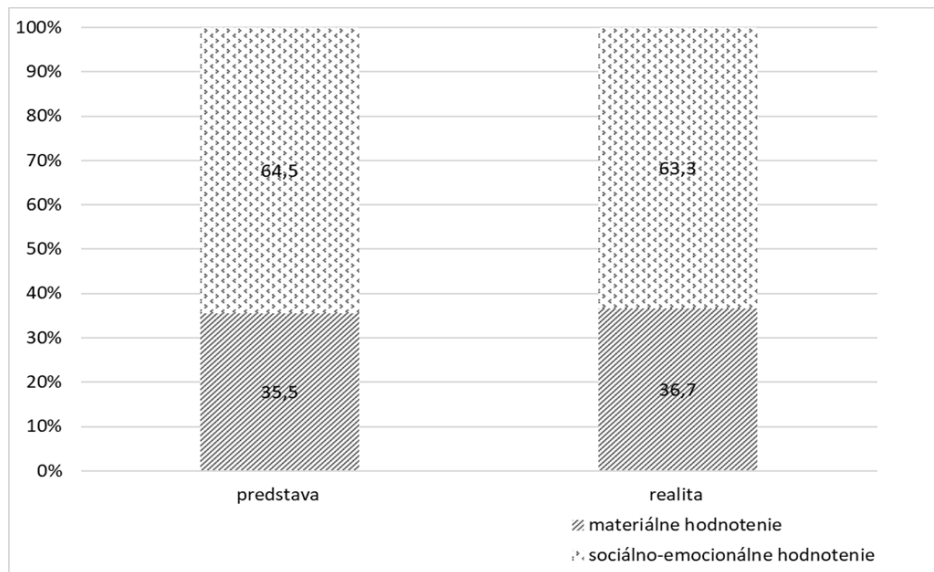
V tejto súvislosti uvádzame pre porovnanie aj výsledky zamerané na postoje rodičov k uplatňovaniu negatívneho hodnotenia, ktoré taktiež tvorili súčasť našich výskumných zistení. V prípade aplikácie negatívneho hodnotenia sme zistili opačnú tendenciu dôvodov udelenia výchovného hodnotenia. Pre 58,1% rodičov zo SR i NSR je častejším dôvodom na uplatnenie negatívneho hodnotenia nevhodné správanie detí ako ako výsledky práce detí v škole, ako uviedlo 41,9% z nich. Príčinou môže byť súčasná situácia vyznačujúca sa stúpajúcim trendom nedisciplinovaného správania, nerešpektovaním mravných pravidiel a noriem, ktorá vedie rodičov k výberu a uplatneniu negatívneho hodnotenia. Pred samotnou aplikáciou trestu je potrebné si uvedomiť, že potrestanie neznamená automaticky zmenu správania dieťaťa k lepšiemu. Dieťa síce môže po udelení trestu prechodne zmeniť správanie, ale neraz je to len zo strachu pred možným trestom. Ako uvádza Matějček (2007) trest v tradičnom ponímaní zvyčajne nevhodné správanie a konanie len zastavuje, ale neukazuje dieťaťu, čo je žiaduce a ako sa má v budúcnosti správať. Primerané, premyslené a vhodne aplikované negatívne hodnotenie predpokladá vysvetlenie dôvodov a príčin v zmysle očakávaného žiaduceho správania a spoločných návrhov nápravy.

Hypotéza 3:

Hypotéza 3.0: Z hľadiska predstavy o najhodnotnejšom druhu pozitívneho hodnotenia nepreferujú žiaci materiálne hodnotenie na rozdiel od reality, kde sa preferuje sociálno-emocionálne hodnotenie.

Hypotéza 3.1 Z hľadiska predstavy o najhodnotnejšom druhu pozitívneho hodnotenia preferujú žiaci materiálne hodnotenie na rozdiel od reality, kde sa preferuje sociálno-emocionálne hodnotenie.

Na základe výsledkov štatistického testu a dosiahnutej hodnoty $U = -0,37$, pričom $U \in W \neq (\infty; 1,64)$ pri testovaní $H_0: p_1 = p_2$ proti $H_1: p_1 > p_2$ na hladine významnosti $\alpha = 0,1$ potvrdzujeme hypotézu 3.0 a zamietame hypotézu 3.1.

Graf 3 Porovnanie materiálneho hodnotenia a sociálno-emocionálneho hodnotenia (%)

Naše predpoklady vychádzali z aktuálnej životnej situácie detí a mládeže charakterizovanej hodnotovou krízou, stratou istôt, multikulturalizmom, zmenami tradičnej rodiny, individualizmom a preferovaním konzumného a hedonistického spôsobu života. V súčasnosti dochádza k posunu preferencií hodnôt v individuálnej i sociálnej oblasti v zmysle vzniku tendencií zameraných na materiálno-finančné hodnoty. Dôsledkom tejto situácie môže byť vznik nereálnych štruktúr potrieb a preferovanie hodnotových orientácií s prevahou materiálnych hodnôt. (Kačmáriková, 1998)

Za jeden z hlavných faktorov kvalitného života považujú mladí ľudia v súčasnosti financie. Potvrdzujú to i viaceré výskumy, kde si mladí ľudia šťastný život spájajú predovšetkým s majetkom, financiami, materiálным zabezpečením, zamestnaním. Tieto hodnoty sú podľa Heinzlmaiera et al (2013), Potměšilovej (2018) v dnešnej spoločnosti neraz preferované nielen mládežou, ale aj prostredím, v ktorom sa mládež pohybuje a vyrastá, teda hlavne rodinou a školou.

Vychádzajúc z danej reality sme predpokladali podobné preferencie aj u nami oslovených respondentov. Výsledky nás však pozitívne prekvapili, vzhľadom na to, že z hľadiska predstavy mladých ľudí o najvýznamnejšom pozitívnom hodnotení, tak aj z pohľadu reálnej aplikácie zo strany rodičov prevládajú z hľadiska významnosti vo výchove sociálno-emocionálne odmeny (64,5% predstava a 63,3% realita) nad materiálno-finančnými (35,5%

predstava a 36,7% realita).

Z toho vyplýva, akoby mladí ľudia v súčasnosti podceňovali materiálno-finančné hodnoty a nepripisovali im veľký význam. Myslíme si, že to môže byť do istej miery zapríčinené aj tým, že žiakom v danom veku zabezpečujú väčšinu materiálnych statkov rodičia. Prostredníctvom využívania sociálno-emocionálneho hodnotenia v podobe slovnej pochvaly, povzbudenie, pohladenia alebo spoločne stráveného času môžu rodičia nielen pozitívne formovať osobnosť dieťaťa, ale zároveň dochádza k prehľbovaniu vzájomných vzťahov medzi rodičmi a deťmi. V tomto zmysle môžu rodičia vhodne pôsobiť na morálku a morálne kompetencie detí v bezprostrednom konaní. Proces identifikácie dieťaťa s hodnotami sa uskutočňuje cez vzory správania a konania rodičov, pričom hodnotový systém dieťaťa je tak priamo determinovaný preferenciou hodnôt rodičov.

Záver

Realita výchovného pôsobenia i výskumné zistenia dokazujú nárast aplikácie pozitívneho hodnotenia v rodinnej výchove. Aj v súlade so stúpajúcim rastom právneho povedomia rodičov podporeného i legislatívnymi zmenami v oblasti hodnotiacich metód si rodičia stále viac uvedomujú nevyhnutnosť realizácie pozitívnej výchovy.

Aplikácia odmien tvorí základ pozitívnej výchovy založenej na poukázaní na dobré správanie a konanie dieťaťa a vyjadrenie spokojnosti. Pozitívne hodnotenie plní vo výchove významnú úlohu, pretože ovplyvňuje správanie a konanie detí a mladých ľudí, pôsobí na ich emocionálnu stránku, uspokojuje potrebu sociálneho uznania, posilňuje pocit istoty a vyvoláva kladné vzťahy k rodičom. Význam pozitívneho hodnotenia spočíva v jeho kladnom pôsobení na správanie a konanie dieťaťa, v ovplyvňovaní jeho emocionálnej stránky, determinácii a formovaní jeho hodnotového systému a morálnych postojov. Rôzne formy pozitívneho hodnotenia vyvolávajú v dieťati spravidla radosť, vnútorné uspokojenie a zvyšujú jeho sebadôveru. Z týchto dôvodov sa pri výchove odporúča preferovať kladné hodnotenie v podobe aplikácie najrôznejších kompetentných a primeraných druhov hodnotenia. Vo výchove je vhodné stanoviť limity žiaduceho správania tak, aby ich dieťa bolo schopné splniť a rodičia ho mohli pochváliť a povzbudiť. (Hrabal et al, 1989)

Moderné pedagogické trendy odporúčajú preferovať bohatý repertoár metód pozitívneho hodnotenia so zameraním sa na podporu rozvoja vnútornej motivácie. Metódy zamerané na vonkajšiu motiváciu majú zníženú efektívnosť a zväčša sú účinné len dovtedy, pokiaľ je dieťa priamo riadené vychovávateľom. Mimo priameho vplyvu vychovávateľa sa môže pôsobenie vonkajšej motivácie znížiť a dieťa nebude v žiaducom správaní pokračovať. Využívanie vonkajšej motivácie nie je dostačujúce na dosiahnutie dlhodobých pozitívnych výsledkov a na sformovanie mravne vyspelej osobnosti. Deti

vychovávané predovšetkým pomocou vonkajších motivačných činiteľov prejavujú vyššiu anxiozitu, zhoršenú adjustáciu na školské prostredie, menšie sebavedomie a nižšiu schopnosť vyrovnáť sa s neúspechom, napríklad so zlou známkom ako deti s prevládajúcou vnútornou motiváciou, uvádza Hrabal et al. (1989)

Ak dieťa vykonáva určitú činnosť z vlastného záujmu a pre vlastné potešenie, môžu príliš frekventované vonkajšie odmeny oslabiť jeho zánietenosť. Ako píše Hrabal (1989) príliš intenzívne a príliš frekventované odmeňovanie dieťaťa môže mať za následok návyk na odmenu, alebo môže viesť k spochybňovaniu vlastných schopností. V tomto význame je dôležité nájsť správnu mieru primeranej pozitívnej motivácie odmeňovaním. Forma, druh a intenzita odmien musí byť primeraná osobnosti dieťaťa, danému správaniu a celkovej výchovnej situácii.

Využívanie pozitívnej motivácie hodnotením nepôsobí len v zmysle povzbudenia žiaduceho správania a prevencie nevhodného správania, ale zároveň môže ovplyvňovať vznik a rozvoj trvalých morálnych postojov dieťaťa k všeľudským ideálom, zásadám, hodnotám a mravným normám. Sociálno-emocionálne i materiálno-finančné odmeny patria k výchovným metódam pozitívneho hodnotenia a ich aplikácia v zmysle metód vonkajšej motivácie je vo výchove bežná, avšak hodnotenie pomocou vonkajších motivačných činiteľov by nemalo byť hlavným výchovným pôsobením. Podľa Matějčka (2007) môže príliš výrazná aplikácia rôznych foriem a druhov pozitívneho hodnotenia v štruktúre motivačných činiteľov negatívne ovplyvniť vnútornú motiváciu dieťaťa a následne viesť k zníženiu úrovne žiaduceho správania. Pri pozitívnej výchove je vhodné zistiť, ktoré potreby dieťaťa majú v jeho individuálnej motivačnej hierarchii dominantné postavenie. V rámci komplexného rozvoja dieťaťa by mal byť cieľom hodnotiaceho procesu vo výchove premena vonkajšieho hodnotenia na integrované vnútorné sebahodnotenie a sebareflexiu.

Literatúra:

- BASTIAN, J. 1995. *Strafe muss sein?* Weinheim: Beltz, 1995. 141 s. ISBN 3-407-25165-3.
- ČÁP, J. 1997. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1997. 415 s. ISBN 80-7066-534-3.
- FICO, M. 2013. *Prevalencia násilia páchaného na deťoch v Slovenskej republike*. In: https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2013/Fico/vu_fico_prevalencia.pdf
- GÖHLICH, M. – ZIRFAS, J. 2007. *Lernen. Ein pädagogischer Grundbegriff*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2007. 208 s. ISBN 978-3-17-018869-3.
- GURÁŇ, P. – FILADELFIOVÁ, J. 2009. *Deti o svojich právach – Slovensko 2009*. In: <https://www.unicef.sk/dokumenty/materialy-na-stiahnutie/advocacy/deti-o-svojich-pravach---unicef-slovensko-2009.pdf>

- HEINZLMAIER, B. – IKRATH, P. 2013. *Generation Ego: Die Werte der Jugend im 21. Jahrhundert*. 2013. 208 s. 978-3-85-371361-7.
- HRABAL, V. et al. 1989. *Psychologické otázky motivace ve škole*. Praha: SPN, 1989. 254 s.
- KAČMÁRIKOVÁ, E; POLÁNOVÁ, N. *Transformačné procesy v našej spoločnosti a ich vplyv na kvalitu života*. In: *Spoločnosť a občan v horizonte 21. Storočia (zborník) 2*, Prešov: ManaCon, 1998, s. 65
- KAMMERER, I. 2017. *Belohnung und Bestrafung im schulischen und erzieherischen Kontext*. In: https://www.skjp.ch/fileadmin/PDF_Word/Downloads/C_Belohnung_und_Bestrafung_im_erzieherischen_und_schulischen_Kontext_IrinaKammerer.pdf
- MATEJČEK, Z. 2007. *Po dobrém nebo po zlém?* Praha: Portál, 2007. 109 s. ISBN 80-7367-270-7.
- MENCK, P. 1998. *Was ist Erziehung? Eine Einführung in die Erziehungswissenschaft*. Donauwörth: Auer Verlag, 1998. 190 s. ISBN 3-403-02945-X.
- MILLENNIALS. *Prieskum o slovenských tinedžeroch a mladých ľuďoch*. 2014. In: <http://chcemevedietviac.sk/millennials-prieskum-o-slovenskych-tinedzeroch-a-mladych-ludoch/>
- POTMĚŠILOVÁ, P. – ÖBRINK HOBZOVÁ M. 2018. *Mládež a hodnoty 2018: Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti*. 2018. 201 s. ISBN 978-80-244-5408-5.
- ŽILÍNEK, M. 1997. *Étos a utváranie mravnej identity osobnosti*. Bratislava: Iris, 1997. 232 s. ISBN 80-88778-60-3. http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1631.html

Lujza Koldeová pôsobí ako odborná asistentka na Katedre pedagogiky a sociálnej pedagogiky na PdF UKv Bratislave.. Vo svojej vedecko-výskumnej činnosti sa profesijne zameriava na oblasť teoretických základov výchovy, pedagogickej praxe zameranej na výchovné aspekty a sociálnej determinácie výchovy. Hlavným tematickým zameraním jej vedeckej činnosti je problematika metód hodnotenia, výchovných štýlov, disciplíny vo výchovno-vzdelávacom procese a tiež autority osobnosti vychovávateľa.

PaedDr. Lujza Koldeová, PhD.
Katedra pedagogiky a sociálnej pedagogiky
Pedagogická fakulta UK
Račianska 59
813 34 Bratislava
koldeova@fedu.uniba.sk